

PE $\frac{A}{203}$

A

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: J. AAVIK, M. J. EISEN, V. GRÜNTAL,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, A. KITZBERG,
J. LUIGA, W. REIMAN, J. TÕNJSSON

TEGEV TOIMETAJA **J. W. WESKI**

PE 10308

ÜKSTEISTKÜMNES AASTAKÄIK

1916

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

L. 4. 65-

191

EESTI KIRJANDUS

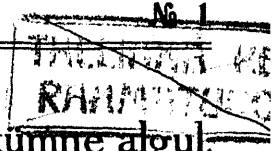
EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1916

XI AASTAKÄIK

№ 1

20 274

„Eesti Kirjandus“ teise aastakümne algul.

„Meie elame suurte sündmuste ajal. Vene ilmariigi ajaloos on tähtis ajajärk, mille mõju nii kaua kestab kui Vene rahvas elab. Ka väike Eestimaa, kui Vene riigi lahutamata osa, on seda uut mõju juba rohkem kombel tunda saanud, ka meie eestlased oleme ühes Venemaaga uue ajajärgu sisse astunud, mis Eesti rahva elu ja surma üle otsuse annab.“

Need sõnad seisid „Eesti Kirjanduse“ eesotsas, kui ta kümne aasta eest oma teekäiku algas. 20. dets. 1905, kui J. Jõgewer nad kirjutas, tabasid nad selleaegist seisukorda trehvvalt; praegu, mil „Eesti Kirjanduse“ esimese aastakümne peale tagasi vaatame, on jällegi aeg käes, kus nad, võib olla, veel rohkem märki lähevad.

Ajal, kus nii palju usku ja lootust oli liikumas, et oodatud uus aeg kätte jõudnud ja ammu igatsetud muutused ja elupõlve parandused ligi on tulnud, ajal, kus uut, enam-vähem paleuslist seisukorda, rutulise aktsiooni ja äkilise jõuavalduse kaudu nagu ime mõjul arvati teostada võivat, ajal, kus suurte hulkade silmis ainult neil asjul tähtsust ja väärtust oli, mis otsekohe reaalsele eesmärkidele viisid, — valmis vaiksuses ja ilmus tasanduses ajakiri, millel välise ilmaga nähtavasti mingit ühendust ei olnud, ajakiri, millest kergesti õlgasid kehitades võidi mööda minna. Ajakirja väljaandjal ja toimetajal oli aga selge ja kindel tunne: tuulte pöörisel ja tema sünnitatud liikumisel ei puudu tähendus nagu looduses nii rahvaste elus: nad võivad õhku puhastada ja uusi elamisetingimisi luua, võivad tahtmisele äratust tuua ja ta püüdmisele hoogu anda, — rahva elu kosumise aluseks ja kindlamaks edenemise pandiks on ja jääb ikkagi tõsine, ustav töö, töö, mille lipukirjaks on: sügavamale ja kõrgemale! Iga rahvapõlv maitseb eelmisevate töövilja, kasvatab või kahandab seda ja parandab siis

edasi järeltulijatele. Mida enam ühel põlvel on edasi anda paremat ja kõrgemaväärtuslist vara, seda enam on ta korda saanud tulevikku kujunemiseks paremuse sihis ja kaastegev olnud püsivama aluse loomiseks rahva elule ja edule. Peab töö kestva väärtusega vilja kandma, siis on tarvis, et töötajatel terav silm oleks seda seletama, mis juba on tehtud ja püütud, kuhu jõutud ja mis kätte saadud, mis on tööd edendanud või takistanud, missugused juhtmõtted on eelminevate põlvete tööst välja selginud edaspidiste sihtide äratähendajateks ja teenäitajateks. Kõige selle teadmine sünnitab ühtekokku varanduse, mida õieti tuleb hinnata. Seda varandust ei varja mitte aidad ega keldrid, teda hoitakse alal vaimuvara aidas, mida ühe sõnaga teaduseks nimetatakse.

Nagu rahva elu edenemiseks väga tähtis on ikka rohkem üleüldisest inimesesoo teadusevarast osa saada, nii on iseäranis tähtis ja tarvilik ka seda varandust tunda ja kalliks pidada, mis meie oma vanemad on kokku kannud, on tarvis seda, mida lühidalt Eesti teaduseks võiksime nimetada, omandada, kosutada, edendada ja kasvatada. Seda kokku koguda ja tundma õppida, mis seni on ära tehtud ja kätte saadud, ja samm-sammult edasi minna — Eesti keelt uurides ja arendades, maa ja rahva mineviku udusse valgust heites, rahva vaimuelu avaldusi uurides ja hinnates, hoogu andes teaduslikule ja kirjanduslikule tööle, juhtmaarusi ja sihtisid üles seades — nii tuleb luua varandust, mille järeltulev põlv eest leiab ja mida ta aluseks tarvitab, et tema peale edasi ehitada.

Need mõtted on umbes „Eesti Kirjanduse“ asutamisel ja pärastisel käigul mõõduandvaks olnud. Eesti teadusele pelgupaigaks olla, kohaks, kus see, mis vaikes töötoas pikkade ööde voolul — päeva-aega saavad ainult vähesed selleks tarvitada — valminud, võib avalikkuse ette astuda teadmiste rikastamiseks, mõtete äratamiseks, püüete õhutamiseks, seisukohtade selgitamiseks, — seda on „Eesti Kirjandus“ algusest saadik püüdnud. Tõsisel ajal on ta tõusnud, tõsine ja kaine ja rahulik on tema nagu ja teguviis olnud kümne aasta jooksul, ilma et avaliku elu lained, mis kord kõrgemalt, kord madalamalt käinud, temasse otsekohe oleksid suutnud mõjuda. On mõnikord tunne, nagu seisaks niisugune ajakiri täiesti väljaspool liikuvat ja mõõnavat elu, aga teravamalt silmitsedes seletame ka siin ligidat ühendust elunõuetega. Nagu iga tõsine teaduslik töö mitte otsekohe välist efekti taga ei aja, vaid sügavamale tungides salajas peituvaid elu ja olemise ja edenemise alg-

seadusi püüab üles leida, nii on ka selle tööga lugu, mis „Eesti Kirjanduse“ kaudu on avalikuks saanud. Milles see töö ennast on avaldanud, selle peale heidame lühikese üleüldise pilgu, ilma et kirjutusi üksikasjaliselt katsume hinnata.

Kahel esimesel aastal ilmus „Eesti Kirjandus“ ainuüksi tema asutaja J. Jõgeweri hoolet, kulul ja vormilisel ja kõlblisel vastutusel. Asi oli veel uus, avaliku elu ülesanded nõudsid palju tähelepanemist ja jõudu, nii ei suuda ajakiri veel mitte suuremal arvul kaastöölisi oma ümber koguda. Suurem osa sisust on nähtavasti toimetaja enese sulest pärit. Ei ole selles midagi iseäralikku, et sellega ühes teatav ühetoonilisus käib sisus ja iseäranis kujus. Sisu kohta tuleb aga tunnistada, et need aastakäigud üleüldistes joontes seda avaldavad, mis uus ajakiri olla tahab. Esimene aasta uuendab ühe mehe mälestust, kes sada aastat tagasi, siis, kui Eesti rahvas ise veel oma elamisõigusest ja eluväärtuse tõstmise kohusest midagi ei tea aimata, lugupidamiseväärilise armastuse, arusaamise, agaruse ja tööjõuga Eesti rahva keele ja kirjanduse ja hariduse küsimusi püüab selgitada ja neis ringkondades, kelle hooletks tol ajal rahva majandusline ja iseäranis vaimline elu oli, huvitust ja arusaamist äratada rahva elunõuete vastu, nii palju kui aeg ja temakohane arusaamine selleks mahti andis. See mees, Pärnu õpetaja J. H. Rosenplänter, suudab oma ümber koguda neid, kes, ise võõrast rahvusest olles, ometi Eesti keele ja kirjanduse küsimuste vastu huvitust tundsid. Ta mõistab aga ka rahva oma seast enesele kaastöölisi äratada ja kasvatada. Rohked näitused tema „Beiträge zur genaueren Kenntniss der ehstnischen Sprache“ seest näitavad, kui palju varandust see ringkond on kogunud, ja teevad tema töövilja laiematele kihtidele kättesaadavaks.

Teises suuremas töös, mis esimeses aastakäigus algab ja teises lõpule jõuab, tutvustatakse ligemalt rahvuslise ärkamise aja kirjamehega ja tegelasega Juhan Kunderiga. Kunderi elu läheb silma eest mööda, elu, mis aastate poolest lühike, aga ometi täis väsimata tööd iseene kalla ja oma aateliselt armastatud rahva teenistuses. Nende suuremate kirjatööde kõrval hakkavad ilmuma ligema mineviku sündmusi selgitavad Eesti tegelaste kirjavahetused.

Keele põllul tähendatakse keele uurimise sihtjooned üleüldiselt ära, puudutatakse grammatika ja õigekirja küsimusi (J. Jõgewer), juhitakse tähelepanemist murdesõnade

tarvituselevõtmise peale kirjakeeles (J. Tammemägi) ja riivatakse üht ja teist nähtust ja puudust keele tegelikus tarvitamises. Eesti rahvalaulude avaldamise küsimus leiab selgitust J. Hurta ja J. Jõgeweri poolt.

Uute raamatute üle ilmuvad osalt pikemad arvustused, enamasti aga lühikesed märkused — soovitava või hoiatava sisuga.

Oma peaülesandele, kirjanduse- ja hariduseloolisi ülevaateid anda ja keeleküsimusi harutada, niisama ka bibliograafiateateid tuua, jäävad need aastakäigud truuks. Aja jooksul selgib aga, et töö ühele mehele kõige parema tahtmise ja suurema hoole juures ometi liiga rängaks kipub minema. Nii ilmub teine aastakäik natuke vähemas suuruses kui esimene. Vaheajal on Eesti Kirjanduse Seltsi asutamise ja avamisega suurem keskkohd loodud, kus need võivad ühineda, kes Eesti teaduse ja hariduse põllul tahavad tegelikku tööd teha ja seda tööd otsekohe- selt või kaudselt toetada. Kohe seltsi tegevuse alguses annab J. Jõgewer oma kuukirja Eesti Kirjanduse Seltsile edasi. Terve ettevõtte, mis seltsi ülesannetega täiesti kokku käib ja seltsi töö tutvustamise ja edendamise seisukohast hädapärast tarvilik on, saab nüüd laiemale ja kindlamale alusele. Ainelisest küljest on kandjaks suurem seltskond, sisu eest hoolitseb ja vastutab peatoimetaja kõrval veel iseäraline toimekond. Kuukiri astub ligidasse vahekorda Eesti Kirjanduse Seltsiga. Ta seisab ja langeb õieti ühes selle tööga, mida seltsis tehakse. Jõuab selts elujõudu avaldada, siis peab see ka kuukirjas, mis seltsi hääle- kandjaks on vormiliselt ja sisuliselt, nähtavale tulema. On neis ringkondades, mis seltsi ümber kogunud, küllalt eeldusi teadusliku töö tarvis, küllalt vaimlist elavust ja liikuvust, siis ei või see seltsi häälekandjas mitte ilmsiks tulemata jääda. „Eesti Kirjandus“ tahab olla „peeglipilt meie võimisest ja oskamisest, olgu see nii suur ehk väike nagu ta praegu just on,“ kirjutab seltsi esimees W. Reiman esimeses seltsi nime all ilmuvas numbris. Teisiti ei võgi lugu mitte olla.

Kuukirja-toimekonna liikmeteks on 1908.—1909. a. J. Jõgewer, M. Kampmann, B. Linde, J. Luiga, W. Reiman, J. Tõnisson. 1910. a. lahkub B. Linde, 1911. a. tulevad endistele juure V. Grünthal ja A. Jürgenstein, 1913. a. veel J. Aavik, M. J. Eisen, A. Kitzberg.

Tegevaks toimetajaks on esiotsa J. Jõgewer, 1. okt. 1910 kuni 1912 a. lõpuni V. Grünthal, siis jälle J. Jõgewer kuni 1915. a. suveni, mil seltsi teadusline sekretär

J. W. Weski tema asemele astus, kes ühes ka vastutajaks toimetajaks ja väljaandjaks hakkas, kuna varemini selleks J. Jõgewer vahetpidamata oli olnud.

Tegelikult kujuneb toimetamine nõnda, et sisu eest hoolitsemine peasjalikult tegeva toimetaja õlgadel lasub, kuna toimekond kui niisugune aegamööda ikka rohkem väliste, enam vormiliste asjade korraldajana tegev on.

Töö, mille esitajaks „Eesti Kirjandus“ seltsi hoolekandjana on olnud, liigub peasjalikult järgmistel aladel:

1. Keel. Keeleküsimus on meil üks põnevamatest. Muutused, mis meie kultuuraelus viimaste aastakümnete jooksul aset leidnud, pidid ühes tooma uusi nõudmisi keele kohta — täielikkuse, selguse, karvapealsuse, kõlavuse poolest. Nii on ka arusaadav, et keelelised harutused huvitust äratavad ja leiavad niihästi kirjas kui kõnes. Ka „Eesti Kirjanduse“ aastakäigud annavad sellest tunnistust. Mõnikord on koguni tunne, et keeleküsimused teiste kulul liiga ette tungivad ja teisi tagasi tõrjuvad.

Palju meie paremaid keelemehi võtab sõna.

Keele ajaloo radadel ajavad sihtisid Lauri Kettunen, H. Ojansuu, V. Grünthal, J. Jõgewer, W. Reiman, keele ja kultuura ajaloo vaherkorda selgitavad J. Jõgewer ja J. Lõo, murrete uurimise meetodi käsitavad ja koguvad keele murdelisi sugemeid H. Ojansuu, J. Jõgewer, V. Grünthal, G. Wilberg, A. Sibul, grammatika ja õigekirja küsimusi harutavad enam või vähem põhjalikult J. Aavik, J. Jõgewer, H. Pöld, V. Grünthal, K. Leetberg, K. Preistberg, A. Rull, J. W. Weski, keele rikastamise asjus esinevad iseäranis J. Aavik, K. Leetberg, J. Semper, keele kõlavuse nõudmiste vastu püüab J. Aavik lugupidamist äratada, Eesti keele ja teiste keelte vaherkorda tähendavad ära J. Aavik, L. Kettunen, F. Ederberg, J. Semper. Keele- osakonda kuuluvad ka mitmed täielikumad oskussõnade kogud, mis kuukirjas avaldatakse arvustamiseks, täiendamiseks ja tarvituselevõtmiseks.

Laadi järele on keeleliste tööde hulgas niihästi niisuguseid, mis enam eriteadlastele huvitavad, kui ka sarnaseid, mis laialistele keeletarvitajate ringkondadele palju häid juhatusi ja näpunäiteid annavad. Materjali on rohkesti kokku kantud, mida uurijad ja kirjanikud edaspidi kasuga silmas võivad pidada.

Oleüldiselt peab aga keelelisi kirjutusi üle vaadates, ka väljaspool „Eesti Kirjandust“ ilmunuid ühes võttes, konstateerima, et kogumõju mitte rahuldav ei ole. Välistest hoost hoolimata liigutakse ometi nagu jõuetuse käimitsas. Ei suudeta ühes ega teises küsimuses nii süga-

vasse tungida, et kindlat põhja jalgade all tuntaks olevat. Võhikud, kes keele tegelikuks tarvitamiseks õpetust ja juhatus otsivad, satuvad sel põhjusel mõnikord täbarasse seisukorda: kes mitte ei taha isikliku maitse või keelelise erakondluse järele otsustada, vaid ennast kindlamale alusele tahaks rajada, peab iseenesest võib olla õige harutuse tähele panemata jätma, sest et selle teaduslik põhjendus mitte tarvilikul määral usaldust ei suuda äratada. Sellest see sagedasti nähtav julgusepuudus uuenduste vastuvõtmises. Kaks asja näikse meie keeleliste tööde nõrkuste juures süüdi olevat: kindla ja ühtlase keeleuurimise ja -seletamise meetodi puudus ja keeles leiduvate andmete ja varanduste mitte täielik tundmine. Viimane asjaolu toob enesega ühes selle aluse kõikumise, millel seista tahetakse. Enne kui keelemurrete uurimist mitte kindlamalt ja laiemalt ette ei võeta ja läbi ei viida, ei ole siin küll mitte märksat muutust loota.

2. Ajalugu ja kodumaa tundmine. Eesti rahva ajalugu on selle peale vaatamata, et meie maa kohta mõndagi ajaloolist tööd on olemas, veel kirjutamata. Harilikult räägitakse välistest oludest ja elutingimistest, mis ju muidugi rahva elusse enam või vähem sügavalt mõjusid, rahvast ennast näeme aga õieti vähe esinevat. „Eesti Kirjanduse“ aastakäikudes leiame rohkesti ka ajaloolist materjali niihästi rahva väliste elutingimiste kujunemise kui ka rahva enese eluavalduste kohta kultuurapüüetes, kirjanduses, kunstis.

Esihissooria tihnikusse püüab iseäranis W. Reiman radasid raiuda oma põhjalikkudes, teadusliku hcolega ja teravusega valmistatud kirjeldustes Eesti rahva haridusejärjest iseseisvuse - aja lõpul. Keele ja maapäüest välja kaevatud asjade, niisama rahvalaulude ja vanade kroonikate kaudu saadud andmete mitmekülgse läbitöötamise ja hindamise põhjal heidetakse nii palju usaldatavat valgust Eesti rahva elu ja olu peale eelajaloolisel ajal ja ajaloo algul, et kahju on mõtelda, et see töö „Eesti Kirjanduse“ vanadesse aastakäikudesse tolmukatte alla peab jääma ja ainult vähelele kättesaadav olema.

Sellesamalaadiline töö on ka W. Reimani „Eesti kohanimed,“ millest järg veel tulemas. Esihissooriasse puutuvaid aineid käsitavad ka veel J. Jögewer, V. Grünthal, A. Jürgenstein, A. Thomson — osalt iseseisvalt, osalt teiste teadusemeeste otsusi refereerides.

Aja- ja kultuuraloolist materjali kannavad eelpool-nimetatule veel lisaks M. J. Eisen, M. Kampmann, G. Wilberg, F. Kuhlbars ja teised.

Peaaegu ilma puudutamata jääb meie ajalugu iseseisvuse kadumise ja vabaduseaja koitmise vahel. Rohkem tehakse tegemist viimase aastasajaga, iseäranis Eesti iseteadvuse ärkamise ja kujunemise looga. Pikemate ja lühemate töödega esinevad siin W. Reiman, M. J. Eisen, A. Jürgenstein, M. Kampmann, V. Ernits, M. Lipp jne. Mis aga selle osakonna iseäranis huvitavaks teeb ja temale jäädava väärtuse annab, on meie tähtsamate tegelaste kirjavahetused, mida aastate jooksul õige rohkesti on võidud avaldada. Siin räägivad need, kes rahva rõõmust ja valust osa võtnud, meie vastu ilma aimamata, et lugejaid ja kuuljaid rohkem saab olema kui kirjade saajad, ja näitavad endid sellepärast ka vabamalt ja kodusemalt, kui ehk midu oma töödes ja avalikkudes etteastumistes.

Kirjanduseloos näeme paremaid meie kirjanduse tundjatest tegevad olevat, olgu kirjanduse käekäiku minevikus valgustades või käesoleva aja kirjanduslisi nähtusi ja voolusid selgitades ja hinnates: W. Reiman, A. Jürgenstein, J. Jögewer, V. Grünthal, A. Kallas, M. Kampmann, B. Linde, H. Prants, H. Raudsepp, Fr. Tuglas, J. W. Weski j. t. Jällegi on uuem aeg see, mis rohkem tähelepanemist ja mõnikord õige põhjalikku ja huvitavat käsitamist leiab, kuna vanem kirjanduselugu võrdlemisi väheste töödega peab leppima. Viimastest oleks iseäranis nimetada H. Prantsu pikem kirjutus „Piibel Eesti keeles“.

Rahvateadus, nii palju kui see eestlastesse puutub, on võrdlemisi vähe külgetõmbamise - jõudu avaldanud. Nimetada on M. J. Eiseni ja V. Grünthali katsed Eesti rahva arvulist koosseisu ja asukohti väljaspool Eestit ära tähendada.

Kunstiala on peaaegu täiesti söödis seisnud. Ainult üksikuid vähemaid ülevaateid ja teateid on siin pakkuda võidud.

Ajaloo-osakonnas viibides ei saa mitte sellest tundmusest lahti, et meil siin suurelt osalt tegemist on mittereiteadlastega, asjaarmastajatega. Edukam on materjali kogumine kui üksikute ajalooliste sündmuste läbitöötamine. Viimane kannab mõnigi kord juhuslist laadi, töödes liigutakse enamasti nagu ringjoonel, ilma asja südame ligi tungimata. On ju erandid olemas, suuremalt osalt aga ilmub siin seesama nähtus, millega oma ajaloolises kirjanduses, nii palju kui meil teda üleüldse olemas, oleme ära harjunud. Imestada ei ole aga selle juures midagi ja hurjutada ei saa ka kedagi, sest niikaua kui meil eriteadlasi ei tõuse, kes sellekohase teaduslise ettevalmistuse järele

täiesti ajaloo uurimisele anduvad, peame sel põllul, nagu paljudel teistelgi, ikka enam-vähem asjaarmastusliste töödega leppima ja nendegi eest tänulikud olema. Tõuseks niisuguseid töölisi — neid ootab palju tõsist ja vaearikast, aga ometi tänulikku tööd! Muidugi on tarvis, et niisugustel töölistel äraelamise-võimalus oleks, tähtsam on aga huvitus teadusliku töö ja armastus rahva käekäigu vastu. Kus need ühte langevad, seal on ka välised takistused võidetavad.

3. Folklore. Eesti rahva vaimu- ja hingeelu, nagu ta rahva luules, usus, mälestustes, kommetes jne. ennast avaldab, on üks huvitavamatest ja tähtsamatest uurimiseobjektidest. Sellest selgub meie esivanemate sisemine väärtus, see algolu, millest rahva eluõigus lõplikult oleneb, nõndasama see nägemata varandus, mis praegune põlv eelminevatelt on pärinud või pärida võinud. Enam või vähem õnnelik tulevikukavatsuste loomine, arenemisesse mõjumine, edenemisesihi äratähendamine on lahutamata ühenduses rahva hingelise kõlapinna äratundmisega ja tabamisega. Mida enam siin teadlikku selgust, seda kindlamal alusel liiguvad elu edasiviijad ettevõtted. Kui palju tuntakse juba Eesti rahva hingeelu? Võrdlemisi õige vähe! „Eesti Kirjanduse“ leheküljed valgustavad mõndagi kohakest sellest udu sisse peidetud ilmast. Iseäranis paistavad silma J. Luiga välispidi küll aforistlikud, siiski teaduslikult tõsised, kohati aga ka intuiitiivset laadi ilmutavad kirjatööd. Kahju ainult, et neid nii vähe ja nad võrdlemisi lühikesed on!

Rohkesti käsitab folkloristilisi aineid M. J. Eisen, kellel siin vististi kõige rohkem algallikaid käepärast ja nendega tutvust on. Usinusega on ta sealt palju välja võtnud ja üleüldsusele kättesaadavaks teinud. Peale nende ajavad folklore põllul veel vagusid J. Jõgewer, V. Grünthal, F. Mikkelson, F. Kuhlbars, W. Reiman, J. Ruus ja mitmed teised.

Üleüldiselt on ka siin tunne, et tööd rohkem nagu katsesarvekeste väljasirutamised on tundmata maailma, kus radasid ja valgust vähe, või nagu hellade asjade ettevaatlikud puudutamised. Tuntakse ära, et veel õige kõikuval pinnal tuleb liikuda. Millal tõuseks meil eriteadlane, kes mõnegi siia käivatest eriosadest, näituseks Eesti rahva usuelu, oma elutööks valiks?

4. Arvustus. Kirjandusliste nähtuste hindamine on tähtis niihästi kirjanduse tarvitajate kui ka loojate seisukohast. Mõlematele võib asjalik ja põhjalik arvustus palju head teha, neid üksikult edasi viies ja teineteisele

ligemale tuues. „Eesti Kirjanduse“ ülesannete hulgas seisab arvustuseosa loomulikult tähtsal kohal. Siin on palju meie parematest kirjandusetundjatest ja kirjanikkudest kaastööd teinud. Leiame häid üleüldiseid ülevaateid ja põhjalikka üksikarvustusi. Ometi tundub, et see osa üleüldiselt siiski veel mitte seisukorra kõrgusele ei ole suutnud tõusta, vähemalt mitte sellele, kus teda oleks näha tahtnud. On arvustusi, mida lugedes tunneme, et neid tõsiselt peab võetama, on aga ka — ja kaunis rohkesti — lühikesi märkusi, mida rohkem silmapilgu mõju all kirjutatud tundmusteavaldustena peame hindama. Kogumõjuna jääb tunne, et paljud meie arvustustest mitte ei ole üks osa kirjandusest enesest, vaid midagi väljaspool seisvat, teised aga jälle kirjandusetoodetele liiga ligidale astuvad ja nõnda oma iseolemise ja iseseisvuse ära kaotavad. Sellest vist ka osalt seegi nähtus oleneb, et meil arvustus kirjanduse kujunemise ja edenemise peale võrdlemisi vähe, igatahes vähem kui soovitav, mõju on suutnud avaldada. Näib, nagu ei oleks veel mitte ühendavaid niitisi leitud arvustuse ja kirjanduslise produktsiooni vahel, niisama ka mitte täielikku kontakti arvustuse ja lugeja publikumi vahel. On ju teatav kokkupuutumine ja vastastik mõju- mine olemas, siiski tundub seda selleks liiga vähe olevat, et kirjanduslik produktsioon, arvustus ja publikum üheskoos tegevad saaksid olla ühisel põllul. Vististi tuleb seda meie kirjanikkude ja publikumi vahekorra väljakujunematus arvesse panna, mille põhjuseks jällegi see mitmeti kõikuv, ühes asjas kaugemale edenenu, teises mahajäänud arenemisejärg on, milles praegu elame.

5. Viimases osas tuleb nimetada seda mitmekesisit materjali, mis „Eesti Kirjanduse“ aastakäikudesse on kokku kogutud ja millel meie kultuuraloos kahtlemata suur tähendus on. Seal on teateid Eesti Kirjanduse Seltsi tegevuse aladelt, mitmesugused üleskutsed, E. Kirj. Seltsi liikmete nekroloogid, teated kirjanduse ja kunsti põllult, õige tähtsad bibliograafialised andmed mitme aasta kirjanduse kohta jne. jne. Siin on mõndagi, mida edaspidistel aegadel siit otsitakse ja kui väärtuslist materjali hinnatakse.

Jõuame lõpule. Oleme püüdnud üleüldiselt ära tähendada seda kogutööd, mis ära tehtud, Võime tunnistada: ei ole iseäralist põhjust uhkustada, veel vähem aga asja häbi pärast silmi maha lüüa. Küll aga ei ole tarvis karta meele tuletada töötust, mis W. Reiman Eesti Kirjan-

duse Seltsi nimel andis: „Eesti Kirjanduses“ tahab Eesti Kirjanduse Selts seda kõige paremat pakkuda, mis tema praegused jõud aga iganes lubavad.“ Selle töötuse peale võib praegu teatava rahuldusetundega tagasi vaadata. Puudused ja nõrkused ei ole tundmata, kuid mis võidud, on ka tehtud. Ultra posse nemo obligatur. Ja paremini teha ei ole kellelegi keelatud.

„Eesti Kirjandus“ seisab nüüd uue aastakümne algul. Senine töö on näidanud, et ettevõtte tarvilik ja elujõuline oli. Puuduste peale vaatamata on „Eesti Kirjandusel“ oma kindel nägu välja kujunenud ja teatav seisukoht meie vaimuelus kätte võidetud. Missugune on tema edaspidine saatus? Väliselt on praegu seisukord veel tõsisem kui kümne aasta eest. Kartlik erutus või fatalistlik ükskõiksus tahab maad võtta paljudes. Ei see ega teine ei ole kohaseks eelduseks tuleviku kavatsustele. Näib, nagu ei leiduks edaspidi meie elus palju aset rahulikule teaduse- ja kirjandusetööle, mille eeltingimiseks on teatavas mõttes eluraskustest vaba olemine. Siiski — mis tulemas on, ei tea, aga mis otsust annab Eesti rahva lõpuliku saatus üle, see on selge: rahva tõsine väärtus, oma eluõigusest lugupidamine ja usk elu sisse. Ei ole mitte õige üht asja kadunuks tunnistada, niikaua kui veel tema alalhoidmise võimalus olemas, ei ole õige täieliku elu õigust ja nõuet ära heita, niikaua kui saatuste Juhtija oma „mene, mene, tekkel“ ei ole ütelnud. Oma väärtust tõsta, eluõiguse tunnet kinnitada, elu tarvis täielikumaid kujusid luua — seda tuleb teha, niikaua kui päev paistab. Kui õõ meie osa on, siis leidku meid viimane õhtutund elu mõtte teenistuses; on aga veel heledam ja ilusam päev meid ootamas, siis mingem sellele vastu kui need, kes ka tormides ja pimeduses, raskustes ja kannatustes on rikkamaks saanud sisemise varanduse poolest ja kasvanud eluväärtuse poolest.

Selles mõttes tahab Eesti Kirjanduse Selts oma kuu- kirja ka praegustel rasketel tingimistel välja anda. Aja nõudel peab ta natuke vähemal kujul ilmuma, sisu poolest tahab ta aga endist teed käia ja niipalju kui iial võimalik täielikumaks saada. Kõigile, kes seda ettevõtet õieti hindavad ja võivad ja tahavad toetada, kas kaastööga või teisel teel, üteldakse südamest: tere tulemast! Ühes kasvame, ühes tungime edasi täielikuma seisukorra poole, paremale tulevikule vastu.

J. Kõpp.

Illatiivivormidest *meelde, juurde* jne.

Låuri Kettunen.

Ülevalnimetatud illatiivi- (sisseütleva-) vormid on kirja- keeles kaunis üleüldiselt tarvitusel, nende kõrval aga ka „lühemad“ *meele, juure* jne. (esimene silp muidugi kõvas astmes). Selle võrdlemisi lühikese aja jooksul, mis mul võimalik on olnud Eesti kirjakeele arenemist tähele panna, hakkasin arvamisele jõudma, et tulevik eelnimetatud „pikemate“ illatiivikujude pärast on, olgugi, et neil raske on olnud ametlikku heakskiitmist leida, sest nemad näivad lõunaeestlasele kodusemad olevat kui suuremale hulgale Põhja-Eesti elanikkudest, kirjakeele traditsioonide kandjatele. Seda arvamist *d*-liste vormide tuleviku kohta toetas, peale objektiiviliste, keele igapäevasest tarvitusest tehtud tähelepanekute, ka see asjaolu, et nemad ühtlasi ka otstarbekohasemad näisid olevat ja juba selle läbi iseenast kõige paremini soovitatavat.

Viimasel ajal on aga mu arvamine *d*-liste tuleviku kohta kõikuma lõonud, ja nimelt sellepärast, et neid mõne mõjuandva keelemehe algatusel on hakatud sihikindlalt kõrvale tõrjuma — ei mäleta, kas vormide eba-hääleseaduslikkuse või sula ilumaitse põhjusel. Sellest otsusest on minul isiklikult nagu kahju, ja tahaksin asjale veel sõnakese ohverdada.

Kõige pealt on meil väikest grammatikaalist vaatekäiku tarvis. Märkame kohe, et kõne all olev kahelaadiline edustus esineb kahesilbilistes *e*-tüvelistes noomenites, kui tüve viimane kaashäälik *l, r* või *n* o *n*. Näitusi leidub küllalt: *keele* — *keelde*, *hoole* — *hoolde*, *tuule* — *tuulde*, *huule* — *huulde*, *suure* — *suurde*, *saare* — *saarde*, *noore* — *noorde*, *sääre* — *säärde*, *joone* — *joonde*, *soone* — *soonde*, *peene* — *peende* jne. Cieti on esimese silbi vokaaliollus sel korral alati pikk, kuid ka lühikese täishääliku järel võib sagedasti sedasama edustust näha, näit. *tulesse* (või *tulle*) — *tulde*, *meresse* (või *merre*) — *merde*.

Käesolevates näitustes on *d* ajalooliselt niisama sõnatüvele kui ka illatiivi muutelõpule täiesti võõras ja tundmatu. Korrapärased, hääleseaduslikud on sellevastu sisseütlev *keele, hoole, joone* jne.; sõnatüve otsa on sisseütleva muutelõpp *-hen* (veel varem **-zen*) liitunud, näit. *keele-hen* > *keeleen* > *keelen* > *keele*.

Aga ka *keelde, hoolde, joonde* jne. on teatud seaduste mõjul tekkinud, kuigi mitte häälikute vähehaavase arene-

mise, vaid n. n. analoogiaseaduste mõjul. Kõige esiteks tahaks seletust otsides niisuguseid illatiivivormé mõelda, kus sõnatüvedes *l*, *r*, *n*:le veel *d* korrapäraselt järgneb, näit. *kaande* (tüvi *kaande-*), *laande*. *tõrde* (**tõrde-hen* > **tõrdeen* > **tõrden* > *tõrde*). Pealtnäha võiks otsustada, et nimelt see *-de* otsekui uus illatiivi muutelõpp keeleinstinkti peale on mõjunud ja oma eeskuju järele *keelde*, *hoolde*, *joonde* jne. sünnitanud. Kuid ma ei arva sugugi, et see küsimus nõnda lihtsalt on selgeks tehtud. Seesugune korrapärase *-de* tuleb keeles nii harva ette, et tal vähe võimalust oleks olnud produktiiviliseks analoogia-allikaks saada.

Loomulikuma seletuse pakub sellevastu üks teine analoogiaseaduste liik, ehk ta küll siinkohal nõnda ütelda vähem käepärast on. Meil on tegemist siin sellesama nähtusega, mis klusiili (umbhääliku) esinemise näit. sõnades *kuusk*, *oskan*, *vihkan*, *salgan* seletab. Oleks oodata **kuus*, **oscan*, **vihan*, **salan*, nagu seda teised s::gukeeled küllalt selgesti näitavad. Nagu tuttav, on umbhäälik sellest tekkinud, et Eesti keeles astmevaheldus *s*:*sk*, *h*:*hk*, *l*:*lg* valitseb (näit. *laisad*:*laisk*, *õhata*:*õhkan*, *põlata*:*põlgan*), ja selle asemel, et hääleseaduslikult näit. *kuused*:**kuus*, *salata*:**salan* ütelda, painutati vahekorid juba vanade harjunud vahelduste järele (näit. *laisad*:*laisk* = *kuused*:*x*; *x* = *kuusk*).

Niisama lihtsalt on ka käesolevad illatiivikujud tekkinud. Pika silbi järel ilmub ju traditsiooniline vaheldus *l*:*ld*, *r*:*rd*, *n*:*nd*, näit. *keelu*:*keeldu*, *uure*:*uurde*, *kääne*:*käände*. Ja selle loomuliku vahekorra järele on analoogia teel sündinud ka näit. *meeles*:*meelde*, *juures*:*juurde*, *saared*:*saarde*, *soonest*:*soonde* jne. Iseenesest mõista on *d*-liste vormide tekkimisele ka seaduslikud *kaanes*:*kaande* j. t. s., millest eelpool jutt oli, mõjuvalt kaasa aidanud. Lühikese vokaali järele, näit. *tulde*, *merde*, on tõenäoliselt juba nende analoogiliste illatiivide mõjulgi võinud *-de* tekkida (näit. *meeles*:*meelde* = *tules*:*tulde*). Et analoogiavabalt arenenud Lõuna-Eesti vormid *tulle*, *merre* või põhja pool enam tutvavad *tulesse*, *meresse* juba ka häälelisest küljest omalaadilised on, pole ka kirjakeeles iseäralist tarvet *tulde*, *merde* tarvitada.

Kõne all olev n. n. proportsiooni-analoogia on mõnes murdes ka teisel niisama huvitaval kujul ajasõnade pöörämises ennast ilmutanud. Nii näit. Kodaveres (ja jaolt ka laiemalt lõuna pool) tuleb *d* teatud vormides ette, näit. *kualdu* (= kaaluda), *kuurdi* (= koorida), *uurdi* (= uurida), *laald* (= laulis), *õörd* (= õõrus). Kui keel vaheldust *l*:*ld*,

r:rd (näit. *keelu:keeldu*, *pööre:pöörde*) mitte ei oleks tunnud, siis oleks ka nimetatud ajasõnavormides analoogiavaba vahekord *uurin:uuri* (= uurida), *õõrun:õõru* jne. valitsema jäänud.

Eesti keel on üks kõige enam kulunud keeltest Lääne-Soome keelte perekonnas, ja sellest järgnebki see loomulik nähtus, et mitte ainult üksikult võttes, vaid isegi lausetes sõnade funktsioonide tõsist segimineku alati karta on. Seda puudust katsub tasandada analoogiaseaduste alaline tegevus, mis lahkuläinud muute- ja pöördelõppudele uuesti samasuguse häälekuju annab ja mitmel pool ennast vahele segab, kus häälikumuutuse protsess varemalt lahus seisnud vormid on ühetaolisteks teinud. Need nõnda ütelda praktilised analoogiasünnitused on keele sisemise elu näpunäited, millest tuleks ka kirjakeele edendamises otstarbekohasuse nimel, kus aga võimalik, kinni haarata — põhjusmõte, mille vastu viimastel uuenduseaegadel vahest mõneski tükis eksitud. Elavas kõnekeeles on veel õnneks eestile omased pikkusejärgude vaheldused (näit. omastav *ilma*, osastav *illma* j. t. s.) segimineku takistamas. Kirjakeeles neid vahesid aga ei tähendata, mis lugejale sagedasti kõige suuremat tüli teeb — nii näituseks, kui võimalikult aktuaalse nähtuse kätte võtame, nimelt illatiivivormides *meele*, *juure*, *hoole*, *suure*, *peene* jne., mis punktipealt niisama ka genitiivis (omastavas) kirjutatakse. Kui nüüd keelise väga sündsaviisi on leidnud, et mõlemaid käändeid silmapaistvalt üksteisest lahutada, ja nimelt *d*-liste illatiivikujude läbi, siis peaks see abinõu tänuhulka tarvitusele võetama. Teatud külajuttudes kõneldakse „Jumala anni ärapälgamisest“, ja seda tahaksin siinkohal neile meeldetuletuseks (sic!) ütelda, kes neid mõnusaidsid *meelde*, *juurde* jne. vorme kirjakeelest minema kilutavad. Nüüdsel ajal sõandatakse isegi täiesti olemata sõnakujusid luuletada, kui neist aga keelele kasu loodetakse — mis sunnib siis vanu väärtusrikkaid asju kolikambrisse heitma!

Praegu ei ole vist enam kedagi, kes Põhja-Eesti häältekujule kirjakeeles ainuvalitsust nõuaks, ega võigi olla; kes näit. Tuglase viimast peenestililist romaani (Felix Ormusson) on silmitsenud, kus sõnakujude sulavus ja keeleline ilu mööda ridasid kargleb, see on vastuvaidlemata pidanud tunnistama, missugused väärtused ka mujalt, isäranis lõuna poolt, kirjakeelde voolavad. Nõnda tuleb siin

1) Praktiline näitus parajal kohal. Juba esimesel pilgul vilksatab kõhe selgeks, et siin jutt näit. meele lahutusest ei ole.

peaaegu tühjaks seda vaatekohta pidada, et *meelde, juurde* jne. sellepärast ei kõlbaks, et nad tähtsale põhjamurdele võõrad on. Sedasama võiks pealegi mitme teise kirjakeelele omase joone kohta tähendada. Veel hullem on lugu väitega, et neid vorme nende eba-hääleseaduslikkuse pärast ei sünniks vastu võtta. Nagu tähendatud, on nad ikkagi seaduslikud, niisama seaduslikud, kui lugemata hulk teisi igapäev tarvitatud keelesünnitusi.

Jääb järele ainult vormide iluline külg. Sellele aga ei maksa vähemalt siinkohal sõnu raisata, olgugi et ilupõhjusmõte sagedasti kogu uuenduste tõukejõuks on tehtud. Ise aegadel on isesugune maitse, ise rühmadel, ise isikutelgi jälle oma laadi. Mulle näib, nagu oleks siin uuenduste põhjendajate kõige nõrgem külg, mida vastased noore ja kõige paremat lõikust töötava liikumise tagasihoidmiseks ja isegi pilkamiseks trehvalt on tarvitanud. Käesoleval korral ei tahaks ometi uskuda, et kõne all olevate vormide vastu ka ilu vaatekohast kellelgi midagi ütelda on.

Nõnda siis kõlaks minu palve: *meelde, juurde* jne. kirjameeste ja keelearendajate kirikuvande alt ära!

Kirjandusline ülevaade.

Rahvusküsimus I. Eesti Üliõpil. Seltsi Album IX. Eesti Üliõpilaste Seltsi Kodumaa Tundmaõppimise Osakonna ülesandel toimetanud V. Ernits. Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus. Jurjevis 1915. 56 lhk. Hind 35 kop.

Rahvusküsimus I sisaldab, peale V. Ernitsa Eessõna, kolm artiklit: Rahvusfilosoofilisest ilmavaatest -- V. Ernitsa poolt, Rahvuslik tunne Eestis -- J. Aaviku poolt, Rahvus ja klass -- H. Kruusi poolt. Lõpus leidub veel Bibliograafiast ja Lõppsõna.

See raamat on meil esimene katse rahvusküsimuse teoreetilist poolt käsitleda.

Eessõnas annab V. Ernits, kogu toimetaja, teateid raamatu tekkimise kohta. Siin toonitatakse äärmist aktuaalsust, mis rahvusküsimusel on, ja seda praktilist kasu, mis igal sarnast laadi teoreetiliselt harutusel võib olla.

Harutatakse ka küsimust, mis seisukohtadelt rahvusprobleemi käsitleks tuleks välja minna. Ses ühenduses esitatakse edespärase töö kava. V. Ernits soovib rahvusküsimust valgustada järgmistelt seisukohtadelt. Esite: rahvusküsimuse ajaloo uurimine, teiseks erakonna-tülide ajaloo uurimine, praktiliste järelduste tegemiseks; viimaks rahvusvõitluste harutamine.

V. Ernitsa arvates on rahvuslik kõlapind, see on huvitus rahvusliikkude küsimuste kohta, suuresti laiunud.

Käesolev album on esialgu E. Ü. S. ümber rühmitunud ringkonna poolt välja läinud, kuid peetakse soovitavaks, et ettevõtte üliõpilaste vaheliseks saaks, ja kogu küsimust võimalikult mitmelt eriseisukohalt valgustataks.

Nii töökava ja kogu toimetaja mõtted.

Esimene artikkel, *Rahvuslikust ilmapaatest*, on samuti Ernitsa poolt. See sisaldab rea üldiliseid harutusi rahvusprobleemi olemuse kohta. V. Ernits asub rahvusküsimuses tugevasti jaatavale seisukohale. Autor püüab rahvusküsimuse aluseid põhjani jälgida. Seks juurdleb ta äratundmise tingimusi, subjektiivse ja objektiivse maailma vahet, suhteid teadvuse ja tahtvuse vahel, tundmuste bioloogilist väärtust ja muid sarnaseid asju.

Sedamaid otsib kirjutaja reaalseid aluseid rahvuslikule maailmapaatele, ja käsitleb ümbruse mõistet. Rahvusküsimuse kohta kõige tähtsamaks loeb Ernits ometi tõu- ja veresugulust, mis tõuteadvuse kujul esindub.

Reaaliste tõelude kajastusena avaldub esitust mööda rahvateadvus, millele enese vastu seab kosmopolitismuse ehk rahvusvahelisuse.

Rahvusteadvuse tõus, öeldakse, on fataalne ja esindub üldis-maailmalisena.

Rahvusteadvusega seotud on rahvustunne, sisemine äratundmine ühtekuulumisest ja selle hindamine. See tarvitseb toetust rahvuseuhkuse-tunde poolt, tuleviku-usu poolt; kuid seda elustab samuti kartus kultuurivarade kaotuste pärast nagu pahameel kitsenduste pärast.

V. Ernits leiab, et rahvusetunde intensiiviteet meie juures liig vähene on. Põhjusi otsitakse välistest oludest, tingimustest, aga ka materjalistlikust kihutusetööst ja klassiviha õhutamist. Autor soovib, et töölised klass enesele rahvusliku maailmapaate omandaks, või vähemast õpiks rahvasajast lugu pidama.

Pigemini võiks rahvustunde nõrkus siiski pärit olla meie üldisest madalapoolsest arenemisest, kuna küsimusesse peamiselt psühholoogilist laadi nähtused tulevad, ja psüühiliselt oleme arenemises ometi taga. Miks töölised kõige sagedamini rahvusküsimuses ükskõiksele seisukohale asuvad, tuleb küll sellest, et töölised klassivahelist põnevust palju valusamini tunnevad. Olles ühiskondliku püramiidi ladvas, nagu Ernits ütleb, saavadki kodanlased rahvust mitmeti ja mitme võrra silmapaistvamalt edustada. Ka suurem psüühiline areng, kõrvu tööliste vahese arenemise ehk arenematusena ja ühtlasi vähese haridusega, väärib palju. Haridusküsimus ja rahvusetunne on lähedalt seotud.

Rahvuslik tegevus, ütleb autor, ei lähe lahku üldisnimelikust, erineb sellest ainult kandjate ja sihi poolest, üksiku rahvaga omi ülesandeid piirates. See hindab kultuuri rahvuslikult seisukohalt, nagu sageli kogu elu.

Ernits vaidleb selle voolu vastu, mis rahvusliku kultuuri tähtsust eitab, klassi seisukohalt, ja rõhutab keele tähtsust rahvusekandjana ja kultuuritegurina. Ükskõiksuski ses asjas on andeksandmata.

Kuid sagedasti esindub poliitika varjatuna rahvuseküsimumusega. Sellest väärkäsitused.

Siit see põhjuski, miks rahvuseküsimumus kodanluse kanda on jäänud. Ernitsa seletuseviis ses asjas on ajalooline, ajaloo kaudu: kodanluse ilmumine moderni vaimuilma alguses omade aadetega vabadusest, vendusest, ühetaolisusest.

Põhjus on siiski ehk palju laialisem. Kodanlus iseenesestki ei võinud olla nii klassiline ehk kastiline kui rühmad allpool ja ülevalpool ühiskondlikus astmikus, töölised ehk aadel. Kodanlus iseenesest on laialisem, hergum, tundelisem üleüldisemate asjade käsitlemisele, isegi selle võrra, et ta kosmopolitismini on võinud areneda. Kodanlus on senni ikka uute liikumiste eesotsas sammunud ja uut teadvust maailmast edustanud. Uus ideoloogia kodanluse poolt on toonud uue ühtekuuluvuse, mitte kasti ega klassi, vaid rahva, rahvuse ühtekuuluvuse, rahvusliku solidaarsuse, sagedasti enese kasudegi pärast.

Nii ei olnud lugu enam töölistega, kellel juurevõidud kodused juurevõidud võisid olla. Kasti, klassi painavad küsimused jõudsid taas esirinda, ja et rahvuseaadege ise oli väärdunud, imperialistliku kaju omandades, üliagressiivseks saades, loobusid töölised sellest kui nende huvisid eksitavast mõttekäigust. Siit saadi kergesti eitavale seisukohale, mis mitmes kohas valeks on osutunud. Sotsialistide keskel ongi hakatud rahvusküsimumusele tunnustust andma.

Ka Eestis on samalaadilist arenemist olnud. Eduerakond kui enam differentseerinud, enam arenenud ja haritud kiht on rahvuseaate omaks aateks võtnud, koguni klassiküsimumuse eitamiseni. Sellest teiselt poolt jälle rahvuslik eituskihk, hoolimata sellest, et meil rahvuslikult enesekaitse seisukohas ollakse ja võidaksegi olla.

Ernits heidab Eesti rahvusetundele ette loidust, ükskõiksust. Peasüü on nähtavasti Eesti kodanluse arenematuses, sagedasti harimatuseski, sest et see väikekodanlikku laadi kandma on jäänud, meie aegadeni. Siit selgub, kui üleaarune, mõttetu on olnud meil rahvusmõtte vasta tööd teha. Ernits soovitab, et meil püütaks ühinemisepeinda leida kodanluse ja töölisteklassi vahel rahvuslikuis asjus. Et seda ei ole sündinud, pannakse üsna õieti peajasjalikult arenematusse arvesse.

Vahest loodab artikli kirjutaja siiski liig palju selt parlamendilt, mida, tema arvates, ajakirjandus rahvusasjus peaks edustama. Et ajakirjandus meil sagedasti asja kõrgusel ei seisa, ei tarvitse kahtlust, ka asjalisus nagu võimine objektiivsemale pinnale asuda on enam kui algeline. Teoreetilistest ja põhjusemõttelistest filosofoerimistest ei oleks üks soovitavaid tagajärgi. Ainult üleüldine hariduslikkude olude paranemine, nii kodanikkude kui iseäranis tööliste ridades, võiks põhjalikku parandust tuua.

TALLINNA MESK-
KIRJUTAJATE ÜHENDUS

Rahvuslikus küsimuses toonitab Ernits eriti „püüa“ jaatamise seisukoha tähendust. See aitab iseteadvust tõsta ja toob ühes distsipliini, enesevalitsemise, mis jällegi jõutundmust suurendab. Rahvuslik koguteadvus, ütleb Ernits, hindab mitte üksi oleviku, vaid mineviku, veel enam tuleviku.

Mineviku seisukohalt on tähtsad rahvuslikud mälestused, ajalugu, kultuurivara kõigegea; tuleviku omalt ideaalid, usk, mis milgi rahval enesesse, omasse ülesandesse on.

Siingi leiab autor palju asja kaebamiseks. Ta leiab, et Eestis ei ole küllalt idealismi, vaimustust, ja otsib põhjusi peaaegu ja närvikava kurnatud olust. Ta seletab sellega suure osa meie rahvusluse nõrkusi: primitiivse jämeduse, huvidepuuduse; ta seletab selle alkoholilise ja sugululise patustamisega, kuid loodab, et olukord üleminev on.

Lõpuks vaidleb Ernits nende vastu, kes ütlevad, et rahvuslikud ideaalid ei ole reaalsel alusel. Ta märgib, et need sagedasti palju reaalsamal alusel leiduvad, kui sotsialistide tulevikukujutused.

Õieti toonitatakse, et rahval mingi tulevikku ei või olla, kui tal ei ole ideaale, tahtmisi. Kõik viib aga sinna, et rahva väärtus peab tõusma, ja see on võimalik üksnes nii, et väärtuse tõstmine isikute kaudu sünnib, kellest kogu rahvus koos on.

Kirjutus, mis nähtavasti laialiste allikate peale ehitatud, sisaldab palju huvitavaid ja äratavaid mõtteid rahvusküsimuse kohta. Vastuvaidlemiseks leidub siin-seal kohti, kuid üleüldse harva. Ühe asja poolest oleks siiski soovinud kogu kirjutuse teises kujus näha. Oleks soovinud mitte nii palju üksikult ülesvõetud mõtteid, kui mõnda tähtsat mõtet detailsemalt, laiemalt, kõigi eluliste üksikasjadega. Artikkel kannatabki liig suurest üleüldisusest. See teeb ta sagedasti tavalisele lugejale üle-määra abstraktseks, vahest raskeks, ja võib mõne asja ometi hämaraks jätta. Peale selle leidub ka kõrvalekaldumist esituses, disproportsionaalsust üksikute osade ja nende tähtsuse vahel. Autor on küsimust mõtelnud liig laialiselt võtta; nii ei ole mitu asja kirjutusse mahtunud, või on ainult poolteed mahtunud; vaatluspunkte on liig palju, see rikub ühtlust ja toob kavapärasuse kaasa. Kirjutusest, tahaks ütelda, on liiaks palju peatükke saanud. Üleminek teisest teise sünnib väga nobedasti, vahest järskugi, ei saa paiguti mahti mõtteid lasta küllalt täidlasena areneda. Ka oleks autor hästi teinud, kui ta meie oludest enam näitusi, juhtumusi, oleks toonud. See oleks meie tavalisele lugejale küsimuse lähemale toonud, ja ühtlasi huvitavust tõstnud. „Enam elulist detailsust ja konkreet-sust!“ oleks hüüdnud.

Kui esimene teoreetiline katse rahvusküsimuse selgitamiseks on artikkel tänuvääriline töö. See on ammu juba väga tarvilik töö olnud, sellepärast on see tänulik töö.

Teine kirjutus — J. Aaviku poolt — käsitleb rahvuslikku tunnet Eestis.

Aavik rõhutab seda, kuidas rahvuslik võitlus noore rahvuse juures alati kultuuriliselt tootlik ja edumeelne on, ja ütleb, et iga vastatootamine rahvuslikule liikumisele edu vasta töötamist tähendab.

Kirjutaja imetlebki, kui vähe meil Eestis, kus rahvusküsimus liigpoolsada aastat olemas, ometi rahvusemõtte jaoks on tehtud.

Ta leiab vea tõust, rahva ebavõimest kirjutada, düsgraafiast. Jah, mis veelgi larmilöövam, otse rahvusemõtte vastu on kirjutatud: seltskonnategelaste poolt, nagu näituseks Grenzstein. Parem ei ole lugu kirjanikkudega. Nagu Eestis ei sündinud Snellmani taolist isikut avaliku tegevuse alal, ei sündinud ka romaane, mis rahvusliku aate oleksid rahva sekka kannud. Kirjanikud, sarnased nagu Wilde ja Peterson, ei ole saanud muuga toime kui rahvusemõtte parodeerimisega, mõnitamisega.

Ei eduerakond, ei Noor-Eesti rühm ole suutnud rahvusemõtte elustamiseks palju teha. Noor-Eesti on isegi teisele poole kaldunud.

Aavik peab süüks kolme tegurit. Esite, rahva jõu ja vägevuse ja prestiishi puudust, üldist võimetust kõigil aladel, teiseks rahvusliku ideoloogia, aadete ja propaganda puudumist, nagu ka eeskuju, äratava eeskuju puudust.

Vanemuise ja Estonia teatri hooned, arvab Aavik, olla palju enam natsionalistiks teinud inimesi, kui kihutustöö enne seda.

Aavik loodabki välisest hiilgusest ehk liigagi palju. Automobiilid, villad, need on asjad, mis võiksid Eesti rahvusemõtte kasuks mõjuda ja ümberrahvustamist tõkendada.

Ses asjas ei saa siiski vasta vaidlemata olla. On, nagu ei näiks Aavik käsitavat, et eestlastel automobiilid ja villad, kõik võivad olla; ja et nad, sellest hoolimata, rahvusena ometi palju ei tarvitseks maksa, kui nad sisemiselt, vaimselt vääritud on. Siin ongi eksitus, ses väliste asjade ülihindamises.

Ei tee rahvust majad, villad, automobiilid, ei lossidki ega kindlused, vaid sisemised väärtused, mille olles kõik muu väline silmapimestus iseenesest kaasa tuub. Mis aitaksidki majad, kui vaim, elu neis madal on!

Haridus, karakteri kasvatus, sisemine jõud ja distsipliin on see, mille poole tuleb siht seada; selle puudus teeb, et meil välistki võimu ei ole; mitte vastaoks! Ei sünnita ühtki suurt rahvust kindlused, lossid, laevad ja muud, vaid suurmehed, suurvaimud, kõrge, vääriiline inimesmaterjal. Ja seda on meil kahjuks ometi liig vähe olemas!

Vaimne suurus on puudunud, see on ka meie rahvusliku mõtte maa madaluses hoidnud, meie ideaalid pisitillukesteks teinud ja ülevad suured teod olematuks vajutanud. Siit peale peab parandus aset leidma; ei muuga saa siin aidata!

Muidu on artikkel autorile omase kerguse ja lõbususega kirjutatud. Väidete ülesseadmine on huvitavalt tehtud, vahest siin-seal isegi paradoksaalselt. Näitused ja tõendused on meie omast minevikust võetud ja kannavad isikulise läbielamuse mõju. See on omane olnud tüki huvitust suuresti tõstma. Esitus on karvapealne ja selge, ka tavalisele lugejale.

Mõne asja kohta oleks uudishimuline olnud ja veelgi detailsemaid teateid soovinud, enam tahtnud teada saada.

Kolmas kirjutus, H. Kruusi *Rahvus ja klass*, sisaldab huvitavaid teateid rahvuse käsitamise ajaloo kohta sotsialistide seas ja, teiselt poolt, klassimõiste ja rahvuseküsimumuse vahekordade arenemisest.

Üksikasjaliselt jälitakse rahvuseküsimumuse eitamist ja tunnustamisele-pääsmist sotsialistide seas. Tõenduseks tuuakse, nähtavasti õige laialiste allikate põhjal, teateid Saksamaa ja Austria oludest, kus viimases rahvuslik mõte sotsialistidegi keskel poolehoidmist on leidnud. Huvitav on samuti koht naiivsest kosmopolitismist, mille esinemist meilgi arvustatakse.

Teiselt poolt seatakse asjalisesse valgustusesse ka need liialdused, mis sotsioloogiline darvinism esile on kutsunud, tõugu ainuüksi, klassivahede põhjaks asetades; või eritellakse juhtumus, kus rahvuse nimel klassi olemasolu on eitatud. Seda leiab autor Eestiski sündinud.

Pärast üksikasjalist harutust tuleb H. Kruus otsusele, et kumbagi momenti ei saa eitada, ei rahvust ega klassi. Rahvus, öeldakse, on enne kõike bioloogiline rühm, tüüp, klass sellevasta majanduslikku laadi. Mõlemad tuleb vaadelda kui iseseisvaid ühiskondlikka koordinaate, ja seesugustena peab nad lahus hoidma. Nad esinevadki eraldi läbi kogu ajaloo. Rahvus ja klass võivad kokku langeda, nagu nii nimetatud ajalootumate rahvaste seas, teatavani ajani, ei tarvitse aga seda vajadusest. Nii teist kui teist on võidud võitluse-abinõuna tarvitada, ja seda on tehtu

Rahvus on väärtus isiku seisukohalt, sest et ta on ainus kultuuri-vormide omanik. Rahvust ei saa siiski lõpusihiks pidada, niisama nagu vale oleks sotsialistide poolt rahvuslikku kultuuri eitada.

Nagu esimene artikkel, on ka Kruusi kirjutus enam üleüldist laadi. See sisaldab, kahtlemata, väga tarvilikku teateid üleüldisele rahvusküsimumuse käsitamisele laialisemal alusel.

Siiski, üks asi tungib lugedes meele. Oleks soovinud, et rahvuse ja klassi probleem palju konkreetsemalt oleks võetud, näitustega ja, kus võimalik, just meie oludega valgustatud. Teiste sõnadega, oleks soovinud, et kirjutus suuremas määras praktilisi ülesandeid oleks silmas pidanud.

Meie omad olud ja elutingimused, mis meid sagedasti õige kibedatena pitsitavad, oleksid pidanud laialisemale harutusele asja andma. Aga, võib olla, ongi toimetaja kavatsenud esialgu anda üleüldiseid harutusi ja siis vast asju, mis otsekohe Eesti rahvusküsimumusesse puutuvad. Jääme seda, igatahes, huvitusega ootama.

Loodetavasti leiab lugeja, keda rahvuseküsimumus kunagi on huvitanud, vastuse mitme talle tekkinud keerdsõlme kohta sest raamatust; veel enam aga, loodame, leiab ta sellest äratavaid mõtteid.

Lugegu raamatut kõik, keda meie rahvusliku mõtte asi huvitab. Siin on ideesid, mis tuleksid mitte üksi läbi mõtelda, vaid avalikultki harutada ja diskuteerida.

V. Ridala.

Aino Kallas. Tähtenlento. Virolaisen runoilijattaren Koidulan elämä. (Tähelehd, Eesti luuletajanna Koidula elu.) Helsingis, 1915. 258 lhk., hind 4 marka 50 penni.

Aino Kallase kirjutatud Koidula eluloo kirjanduslooline tähtsus seisab peasjalikult kõigi sellekohaste saadaval olnud ainete kokkukogumises, niihästi trükitud kui just iseäranis trükkimatuist allikaist, koguni veel elavilt Koidula kaasaeglasilt. Aino Kallas on suurel määral tarvitanud Koidula ja ta tuttavate era-kirjavahetust, samuti J. W. Jannseni „Diariumi“ (Päevaraamat, 1832.—1860. a.). Nüüd ilmunud teose kaudu on kõigis neis allikais sisalduvad olulisemad teated Koidula kohta üldsuse omiks saanud. Ühes sellega on senni laiemalt tuntud Koidula „paraadpilti“ inimlikumas valgustuses esitatud, nagu seda juba Soome arvustajad on tähendanud.

Aino Kallase teos ei ole aga siiski harilik, kriitiliselt kirjutatud elulugu, ei ka ainult Koidula kirjandusliku tegevuse hindamine kirjanduslooliste meetodide seisukohalt, ajaloolises perspektiivis, vastu tollekordse aatelse ja rahvuskultuurilise millioõ, Eesti rahvusliku kevadekoidu lootusrikka ja värske meeolu tagaseina. Ses sisaldub enam: teos on ise kunsttöö, stiliseeritud psühholoogiline probleem, mille peakangelaseks on Koidula *i s i k*, Koidula kui inimene.

See probleem on Aino Kallase sisemisest sümpaatiatundest juhitud valgustuses juba niisugusena selle võrra huvitav, et lugedes võiks tööpooldest unustada reaalse Koidula olemasolu, võiks maitsta raamatut kui psühholoogiliselt hästi põhjendatud, sügavasti läbinähtud ümbrusse seatud eluloolist romaani.

Aino Kallas on õigele algseisukohale asunud Koidula hingeelu seletamisel. Moderni psühofüsioloogia seisukohal asudes peab ta Koidula hingeelu välisteks kandjateks päritud „verd“ ja osalt päritud, osalt eluajal omandatud „närvide olekut“. Et autor Koidula vaimlise isiku psühofüsioloogilises analüüsis kaugemale ei läinud, on arusaadav, olgugi et selleks oma osa asjalikka andmeid oleks leidunud.

Vastolus on aga selle positivistliku algseisukohaga Koidula reaalse hingelise arenemise hindamise viis, mis esineb küll ühena vähem olulistest momentidest teoses, kuid mis siiski kihutab põhjusemõteteliste vastuvaidlustele. Autor on siin lahkunud positivistlikult, ainult *k o n s t a t e e r i t a v i d* hingeelulisi realiteete arvesse võtvalt seisukohalt, asudes mingi normatiivse psühholoogia vaatepunktile, mis tuletab meele teatava määrani Kreeka suurema mõtleja Plato objektiivist idealismi, osalt ka varase keskaja skolastikute psühholoogilisi teooriaid, kus psüühilised *qualitates occultae* (peidetud omadused) suurt osa etendasid. Koidulat realselt *v a a d e l d e s*, nii nagu ta on, *h i n d a b* teda autor selle ideaal-Koidula seisukohalt, millisena Eesti Jeanne d'Arc on avaldunud omade hingeliste võimete tipul; samasugusena on teda Aino Kallas enese teadvuses fikseerinud, sellelt seisukohalt kogu Koidula pärastist elu hinnanud. Koidula vaimustumisvõimet — ta elujõu täiuseaja õnne-

likumid reaalseid elamusi, igal korral uuesti läbi elatavid, uuesti korduvid närvikavalisi ja peaaajulisi sinfooniaid — on Aino Kallas hüpoteaseerinud, asjastanud, kujutlenud neid millenagi substantsiaalsena, oluliselt püsivana, jah, koguni Koidula hingelaadi immanentsena põhijoonena. Mis sest, et Koidula nii üürikese elutäiuse-aja lõpule jõudes see inspiratsioonivõime enam reaalselt ei avaldu — see võib „peidetuna“ ometi hingeelulise põhitooni osa mängida, koguni mingisugusena sisemisena vülkaanitulena Koidula olemust purustada, teda hävitada!

Ei tarvitse pikalt seletada selle seisukoha lahkuminekut moderni psüholoogia omast. Viimane ei tunne mingisuguseid substantsieeritavid, hinge reaalsest olemisprotsessist isoleeritavid hingelisi omadusi ja võimeid kui niisuguseid, vaid ainult reaalseid, eksperimentaalselt ehk introspektiivselt fikseeritavid hingelisi elamusi ehk reaalseid, samal kombel fikseeritavid kalduvusi neisse, mida aga milgi kombel ei saa samastada reaaliste hingeliste omadustega niisugustena, vaid mida tuleb pidada ainult nende võimale, mis realiseeruvad ainult kõigi tarviliste psühofüüsiliste eeltingimuste täitmisel. On need kõik olemas, siis on sellega ühtlasi olemas teatud hingeline elamus, nende matemaatilisena funktsioonina. Kaob mõni selle eeltingimusest, siis lõpeb elamus, siis ei ole teda enam. Ta võib korduda, selle eeltingimuste täiskompleksi uuel kordumisel, ta võib hinge enam-vähem selgelt märgatavid jälgi jätta — need on kõik üksikud reaalsed lülid reaaliste hingeliste elamuste reas, mis on igal korral tingitud nende kandja psühofüsioloogilisest „närvide olekust“. Jääb aga teatud elamuste rida harvemaks ehk kaob täielikult, siis ei ole meil mingit põhjust seda „peidetuna“ oletada, peale selle üksikute reaaliste eeltingimuste olemasolu, mis aga ei suuda kuigi täielikku efekti avaldada puudulikuna inspiratsioonitule eeltingimuste kompleksina.

Siin ei tule meie harilikkuide mõistete järele kõnelda mitte reaalse tule peitumisest, vaid kustumisest, kadumisest, vaimliseks põlemiseks tarvilise eeltingimuste kompleksi täielikkuse hävimisest. Suudab aga isiku psühofüüsika regenereeruda, uuesti endisele kõrgusele tõusta, siis tulevad loomulikult päevakorraale uued kõrgeväärtuslikumad hingelised elamused, uued vaimustused, mis aga niisugustena kuskil peidus polnud, vaid mis parajal silmapilgul löövad jaanitulena lõkkele psühofüsioloogilise dünaamika paratamata seaduspärasusega, et jällegi kustuda ja uutele elamustele maad anda; neid jätkub nii kaua, kunni peaaegu on küllalt vastukõlav hõrnematele hingeväinadele, kunni indiviidi organismis on põletisaineid intellektuaalis-esteetilise ohvritule ülevälpidamiseks. Hingelist tuld sütitavate sädemete puudust ei maksa karta, sest ainult kõige täielikum füüsiline vangipõlv võiks isikut eraldada kogu ümbruse vaimlisest õhkkonnast, mis nende jaoks küllalt mõtte- ja tundeidusid sisaldab, kelle hinges neile pinda on idanemiseks ja toitu kasvamiseks. Kui seegi puuduks, siis heidab tugev vaim iseenesse seemneid, mille valmimist tumedamadki vangikoja müürid ei suuda lõpuni takistada. Kohasena näituseksena mölgub mul praegu meeles endine poliitiline vang N. A. Morosov.

kes paarkümmend aastat Schlüsselburi kindluses mööda saates on teinud suure hulga väärtuslikku teaduslikku tööd, millest hõõgub vastu haruldast tugev tõejulgu. Mis oli Koidula poolvabatahtlik „vangipõli“ sellega võrreldes?

Reaalpsüholoogiliselt seisukohalt vaadeldes esineb meile Koidula arenemislugu järgmiselt. Teatava määrani tõuliselt peenenenud perekonnast tulles võitles Koidula hõrn organism nooruses kaua hingerõhuva närvlikkuse vastu, mis halva ainetevahetuse tõttu organismis ta vere kokkuseadet halvendas kogu ta organismi nõrgendas, ta vaimuelu kammitsas hoidis, teda ebaseltskondlikuks, mitmeti iseäralikuks tegi. Hõrna konstitutsiooniga lastele nii tihti omasest noorusnõrkusest sai Koidula siiski üle. Ta organism pääsis enam-vähem enese õigusisse, millega käis kaasas ennenägematu vaimline tõus, mõtte- ja tundeküllus, esialgu ümbriuse mõjul isamaalik, siis hiljemini erootilinegi, isikulise elutungiga hiljaks jäänud avaldusena, kuna ta varasem erootika ei võinud loomulikult areneda ebatavalises, pealegi füüsiliselt kauges vahekorras Kreutzwaldiga; teistest armastusvõimalustest tagasihoidev jõud oli sel vahekorral ometi kunni selle jahtumiseni, Koidula Võrus käigule järgnenud tragikomöödia tagajärjel.

Niikaua kui Koidulal oli tundeküllust, niikaua oli tal aktiveetigi, mida Aino Kallas tal teatava määrani keelab, nähtavasti ilma erandit tegemata ta paremgi elua kohta. Seda oli aga Koidulal kahtlemata — peale kirjanikutegevuse ja laialiste tutvuste ja kirjavahetuse ülevalpidamise avaldus see juba nimetatud Võrus käigus, siis veel Soome sõidus, mille täheks oli „Uusi Suometari“ tookordne toimetaja, Koidula sõber Antti Almborg. Et aga käik Soomeski Koidulat rahustavale sihile ei viinud, siis järgnes sellele Eestist seevõrra naiselikkusest ülevoolav kiri, mille peale oleks „ainus õige ja oodatud vastus olnud armastustunnistus ehk kosimiskiri“. See jäi aga tulemata — Soome „sõber“ taganes ettevaatlikult. . .

Koidula õitseage aga jõuab mööda. Ta on vanemaks saanud, hingelised pörutused on teda väsitavad, ta on ennast ajalehe toimetuse ja talituse töödega üle jõu koormanud — saatus, mis Eestis mitte väga haruldane pole —, nähtavasti vähe enese kehalise tervise eest hoolt kannud. Ta nõrgavõitu organism langeb jällegi raske, tuimakstegeva närvnõrkuse ohvriks — seda tunnistavad muu seas ta alalised luuvalud, ta roidumus, väsimus ja ükskõiksus. Kaob vaimustus, kaob erootika, kaob eluhuvi ja -rõõm, jääb järele kindlusetus, mis sunnib viimasest ölekõrrest kinni haarama, et ennast ometi millegi najale võiks toetada. Koidula läheb mehele! . . .

Järgneb see osa Koidula elukäigust, mida Aino Kallas nimetab „vaikseks saatuseks“. See on passiivne andumine kõige pealt enesele ja siis juba oludele, mille vastu Koidula ühtki protestikatset pole sel ajal ette võtnud. Aino Kallase arvates ei olnud Koidula sisemine tuli siiski mitte kustunud, — „see kaotas ainult kõige võimaluse esile pääseda,“

sel puudus altar, põletisaine, mille asjaolu tagajärjel see Koidula enese pikalise tulega ära põletas. . . Kuid Aino Kallas ei tunne Koidula „vaikses saatuses“ ü h t k i „sisemise tule“ tekitatud maavärisemist, ühtki revolutsioonilise temperamendi avaldust. Kas on veel rohkem tõendusi tarvis selle oletuse paikapidamatuse kohta, pealegi kuna me teame, et osalt Koidula füsioloogilisest konstitutsioonist, osalt välistest, ka psühholoogilistest oludest olenev h a i g u s Koidulat pikkamisi suretas, juba enne vähjatõbe, mitte aga mingi müstiline „sisemine tuli“.

Oma oletusega tahab Aino Kallas Koidula inimlikku traagikat alla joonetada, Koidula elu „stiliseerida“, seda arvesse võtmata jättes, et mingit realiteeti ainult millegi reaalsega võib stiliseerida. Nagu stilisatsioon plastilistes kunstides võib seista ainult konkreetistes joontes ja kujudes, mitte aga nende oletamises, nii psühholoogias ja ilukirjanduseski. Ka siingi ei tohi hingeelulisi realiteete oletustega substituueerida. Milleks peaksimegi reaalist tuld seal oletama, kus ainult kütteainegi puudust märkame?

Koidula elutraagika allajoonetamiseks ei ole tarvis mingisuguseid müstilisi suurusi, kunstlikult psühholoogilisse argumentatsiooni kistuid. Elutule k u s t u m i n e on palju sügavamalt ja tõsisemalt traagilisem, palju rohkem kaastundlikku aukartust äratav, kui selle katte alla survumine. Just selles seisiski Koidula traagika, et ta oma võrdlemisi arenenud intellekti seisukohalt oma ande ja elujõu pikalist kustumist võis kahjateemistundega vaadelda, nähtavasti ilma mingisuguse uuestisündimise, uue tõusu lootuseta. Niisuguse reaalse elutraagika lootusetust võib ainult see välja kannatada, kelles elu on juba hävitanud kõik positiivse ja negatiivse spontaanse aktiiviteedi, kõik revolutsioonikkuse, kõik markeeritud sümpaatiad ja antipaatiad, järele jättes vaikse, pea valutuma resignatsioonid ja kahvatu, abstraktse, kuid siiski sundiva kohustunde, kui kõigi hedonistlikkude, tundepäraste tegevusmotiivide surrogaadi.

Niisugusena esineb meile Koidula elutraagika, valgustatuna reaalse psühholoogia seisukohalt.

* * *

Teatavasti on Eesti Kirjanduse Selts ennast kohustanud Aino Kallase kirjutatud Koidula elulugu Eesti keeles välja andma. Seda takistavad ainult nüüdisaja kitsad olud. Kui aga neist korra üle saadakse, siis avaneb meie laiemalegi publikumile võimalus enese hinges värskendada mõndagi heli meie rahvusliku ärkamisaja kevade meeoludest ja neile järgnevast üleüldisest traagikatundest, mis Koidulas iseäralikul kujul avaldus, ta psühhofüsioloogilisest konstitutsioonist ja ta reaalsest elusaatusest olenenud eeltingimuste kohaselt.

V. Ernits.

Toimetusele saadetud kirjandus.

- Karumarja jahukaste ja selle hävitamine. K. Zolk. 9 pildiga. Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseits, Jurjevis 1915. 20 lhk. Hind 5 k.
- Põllumehete taskukalender 1916. Esimene aastakäik. Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseitsi Seemnevilja-toimekonna kirjastus Jurjevis 1915. 284 lhk. Hind 1 rbl.
- Sirvilauad, Eesti rahva tähtsaamat, 1916. Kaksikümnes aastakäik. Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, Taaralinnas 1915. 176 lhk. Hind 20 kop.
- Rahvusküsimus I (Eesti Üliõpilaste Seltsi Album IX). Eesti Üliõpilaste Seltsi Kodumaa Tundmaõppimise Osakonna ülesandel toimetanud V. Ernits. Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastus, Taaralinnas 1915. 56 lhk. Hind 35 kop.
- Eesti keeleõpetus koolidele I jagu. Toimetanud H. Põld. Tallinnas 1915, G. Pihlaka kirjastus. 92 lhk. Hind 50 k.
- Систематический курсъ пѣнія для среднихъ и низшихъ учебныхъ заведеній. Составилъ В. М. Тамманъ, преподаватель пѣнія Юрьевскаго коммерческаго училища и женской гимназии А. С. Пушкина. Изданіе Эстонскаго Издат. Т-ва „Постимесь“ — Юрьевъ, 1915. 128 + VIII lhk. Hind 90 kop.
- Статистическія свѣдѣнія по гор. Ревелю за май мѣсяць 1915 года. Tallinna linnavalitsuse väljaanne. 34 lhk.
- Статистическія свѣдѣнія по гор. Ревелю за июнь мѣсяць 1915 года. Tallinna linnavalitsuse väljaanne. 34 lhk.
- Статистическія свѣдѣнія по гор. Ревелю за июль мѣсяць 1915 года. Tallinna linnavalitsuse väljaanne. 34 lhk.
- Статистическія свѣдѣнія по гор. Ревелю за августъ мѣсяць 1915 года. Tallinna linnavalitsuse väljaanne. 37 lhk.
- M. Martna. Oma kodu. Korterihädad ja abinõud selle vastu. „Tallinna Kaja“ kirjastus. Hulga piltidega. 119 lhk. Hind 120 kop.
- Kõige kasulikumat kanatõud. Kirj. Jul. Aamisep. (Aratrükk „Maja“ kalendrist.) J. Ploompuu kirjastus, W. Ehrenpreisi trükk, Tallinnas 1915. 16 lhk. Hind 25 kop.
- Kauka Jumal. Rahvatükk 5 vaatuses (6 pildis). A. Kitzberg. G. Rohti (K. Sõõpi) trükk, Jurjevis 1915. 97 lhk. Hind 40 kop.
- Eesti keeleõpetus. I jagu: Hääle- ning sõnaõpetus. Kirjutanud H. Põld. Eesti Kirjanduse Seltsi Toimetused nr. 15. Tallinnas, G. Pihlaka kirjastus 1915. 168 lhk. Hind 1 rbl.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. W. Weski.

Дозволено военною цензурою.

„Postimehe“ trükk, Tartus.